

EU-programok, melyek a nemzeti információs politikát formálják: példák Litvániából, Szlovéniából és az Egyesült Királyságból

PETUCHOVAITE, Ramune – VILAR, Polona – BAWDEN, David

Az alábbiakban olvasható három országelemzés a 11. BOBCATSSS szemináriumon hangzott el 2003 februárjában a lengyelországi Torunban. Az elemzéseket **Murányi Lajos** fordította.

A munkacsoportban elhangzott ismertetések célja az volt, hogy megvizsgálják, miképpen hatottak az Európai Unió programjai az egyes országok nemzeti információs politikájának a fejlődésére. Három ország összehasonlítására került sor. Egyikük egy csatlakozás előtt álló baltikumi ország (Litvánia), a másik is hasonló helyzetben van, de Közép-Európa déli részén található (Szlovénia), a harmadik egy régi európai uniós tagország Nyugat-Európából.

Az ismertetések első része röviden összefoglalja, mit is jelent az adott ország számára az „információs politika”. Ebbe beletartozik az is, mennyire fejlett ez a politika, mi a célja, elvileg hogyan jelenik meg a gyakorlatban, hogyan hat a könyvtári-tájé-

koztatási tevékenységre és szakemberekre. Ez után azt veszi számba, hogy melyik EU által támogatott programban vettek részt. Ez a rész az információs társadalom programjaira – de nemcsak azokra – összpontosít, valamint olyan témákra, mint az elektronikus kormányzat és az elektronikus Európa, továbbá a nemzeti és az európai törvényhozás integrációja az információ kérdéseiben. Végül megkísérli, hogy értékelje ezeknek a programoknak a nemzeti információs politika fejlődésére és megvalósítására gyakorolt hatását, rávilágítson a három ország közötti eltérésekre, és felvázolja a jövőben várható fejleményeket.

1. helyzetelemzés: Litvánia

PETUCHOVAITE, Ramune

Könyvtári-tájékoztatói intézmények Litvániában

Litvániában 3944 könyvtár található, ezek közel 60%-a oktatási intézményekhez tartozik, 37%-a városi könyvtár, és 3% az egyéb. Fenntartójuk szerint két csoportba oszthatók: nyilvános és nem nyilvános (intézményi) könyvtárakra. A könyvtárak összes állománya közel 100,28 millió különböző kiadvány és egyéb dokumentum. A beiratkozott olvasók száma 1,6 millió körül van.

A könyvtári törvény 1995. június 6-án lépett hatályba; foglalkozik Litvánia könyvtári rendszerével, a könyvtárak rendszeren belüli viszonyával, a könyvtárak állományával és annak védelmével. Jelenleg a törvény módosítása foglalkoztatja a szakmai közvéleményt. Az Európai Unió szerzői jogi és kölcsönzési irányelveivel (*Copyright and Lending Directives*) összhangban megoldották és meg is valósították a könyvtárakból kikölcsönzött könyvekért és egyéb kiadványokért járó szerzői díjak kifizetését a Kulturális Minisztérium és a Litván Szerzői Jogvédő Ügynökség (LATGA-A) közötti szerződés nyomán.

A litván könyvtári-tájékoztatói intézmények integrált rendszere két számítógépes rendszer alapján épült ki: a LIBIS-t használja a litván könyvtári-tájékoztatói rendszer (a nemzeti könyvtár, a települési és iskolai könyvtárak), az ALEPH 500-at pedig a felsőoktatási könyvtári hálózat.

A *Litvánia könyvtárainak korszerűsítése 2003-2013* programot Litvánia kormánya 2002 szeptemberében fogadta el. Ez a program a Kulturális Minisztérium hatáskörébe tartozó könyvtárakra, azaz a Nemzeti Könyvtárra, a Vakok könyvtárára, a megyei és városi közkönyvtárakra terjed ki. A felsőoktatási és iskolai könyvtárak az Oktatási és Tudományos Minisztériumhoz tartoznak, és következőkép-

pen szerepelnek a kapcsolódó célkitűzésekben és programokban is, pl. az „Információs technológiák a tudomány és oktatás számára” nevű programban (<http://www.itmis.lt/angliskai.html>).

A litván információs politika fejlődése

A nemzeti információs politika nagyjából olyan elvek és stratégiák együtteseként definiálható, amely egy adott ország információs folyamatainak jogi, ipari, szervezeti és társadalmi szempontjait integrálja. Már az „információs politika” tartalmának rövid elemzéséből is kiderül, hogy két összekapcsolódó koncepció van érvényben, az információs infrastruktúra és az információs társadalom stratégiájé. Más szóval az információs politika segít az államoknak abban, hogy megbirkózhassanak az információs társadalom kihívásaival.

Litvániában végigkövethetjük a nemzeti információs politika megfogalmazásának hosszú útját, noha ilyen című dokumentumot nem találunk egyet sem. Mindenesetre az 1991-ben a Litván Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa és kormánya által elfogadott *Litvánia 2000* program volt az első kísérlet a nemzeti információs infrastruktúra (NII) fejlesztése irányelveinek lefektetésére. A litván nemzeti információs infrastruktúra fejlesztésének stratégiai terve 1994-ben készült el, és két fő feladatot jelölt ki:

- ☛ az alapvető információs infrastruktúra kialakítását, ideértve az összes rendszerre vonatkozó általános elemeket: az informatika jogi szabályozását és szabványait, az alap-nyilvántartásokat, a számítógép-hálózatokat, az információs szakemberek képzését és az információtechnológiai vállalkozások támogatását;
- ☛ az állami információs rendszerek (IT) fejlesztését, úgymint a Litván Köztársaság Integrált Rendszerét, a helyi és a regionális intézmények információs rendszerét, az adóügyi, a vámügyi,

a földrajzi és az egyéb információs rendszereket.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a litván információs infrastruktúra-fejlesztési stratégiák egymással összhangban voltak, és pontosan követték a gazdaságilag fejlett országok, azaz az USA és az EU országok általános tendenciáit.

Az 1995-2000. évi szakaszt követően az említett dokumentumokban felvetett kérdéseket a régió SWOT-elemzésében, az *Északi e-Dimenzió Akciótervben* (Northern e-Dimension Action Plan, 2001) pontosan így értékelték: „véget nem érő tervezés, melyet nem követnek a valódi tevékenység eredményei, a finanszírozás vagy a cselekvés megfelelő mechanizmusának hiánya”, „a közös kezdeményezések tényleges előzetes összehangolásának a hiánya”. Az említett kockázatok és veszélyek a litván helyzetre is ráillenek. Valójában egy évtizeddel később, a 2001. évben következett be valamelyest átörös a nemzeti egyetértés létrejöttének folyamatában az információs társadalom fejlesztése terén. Az új szemlélet a Litván Köztársaság elnökének, Valdas Adamkusnak a felhívásával illusztrálható, amelyet „Az információs társadalom” című konferencia résztvevőitől intézett (2001): „*Az információs társadalom, információs gazdaság és az elektronikus kormányzás ennek az útnak [az ország gazdasági fejlődésének, modernizálásának] a mérföldkövei. Függetlenül attól, hogy melyik párt által delegált kormányzat teszi rendbe az országot, egyiknek sincs joga ahhoz, hogy ezeket a mérföldköveket figyelmen kívül hagyja.*”

2001-ben több fontos információpolitikai dokumentum és jogszabály született az információs társadalom fejlesztésének szabályozására és az ICT-n alapuló gazdasági fejlődés ösztönzésére:

☉ *A litván információs társadalom fejlesztésének nemzeti koncepciója* (2001. február 28-án fogadta el a kormány). Kijelöli a célokat és feladatokat, kijelöli a prioritásokat és felvázolja a litván információs társadalom fejlesztésének várható

eredményeit az eEurope kezdeményezés feltételeivel összhangban.

- ☉ *Az Információs társadalom fejlesztésének stratégiája Litvániában* (2001. augusztus 10-én fogadta el a kormány). Ez a hosszú távú tervdokumentum a 2001-2004. évi tennivalókkal foglalkozik. A stratégia négy elsőbbséget élvező területet jelölt ki: a litván nép információs jártassága, az elektronikus kormányzás (a közigazgatás korszerűsítése), az elektronikus kereskedelem serkentése, Litvánia nyelvi és kulturális örökségének népszerűsítése.
- ☉ *Az információs társadalom részletes fejlesztési terve 2002-ben Litvániában* (2002 áprilisában fogadta el a kormány). A terv szerint 68 millió litast [kb. 17 millió dollárt – a ford.] biztosítottak a fent említett négy kiemelt terület számára.

A Litván Köztársaság kormánya alatt működő Információs Társadalom Bizottságot, amely az IT fejlesztéseket koordinálja, 2001-ben hozták létre. Az állami információs politika kialakításának és/vagy megvalósításának folyamatában az alábbi intézmények vesznek részt:

- ☉ A Litván Köztársaság parlamentje alá rendelt Információs Társadalom Fejlesztési Bizottság
- ☉ A Litvánia elnöke alatt működő Tudástársadalom Tanács
- ☉ A Belügyminisztérium Információpolitikai részlege
- ☉ Több minisztérium – pl. a Távközlési Minisztérium a távközlés és az informatika területén, a Kulturális Minisztérium a közhasznú információk és a kulturális örökség terén stb. – dolgozott ki cselekvési tervet.

A Litván Köztársaság kormányprogramja 2001-2004. évi megvalósításának rendelkezéseiben (a kormány ezt 2001. október 4-én fogadta el) az „Információs és a tudástársadalom” című külön fejezetet a szakterület állami intézményei tevékenységének szentelték. A program kezdeti finanszírozására

több mint 800 milliót [kb. 200 millió dollárt] szának. Fontos megjegyezni, hogy ennek zömét az első témakörre, a litván nép információs jártasságára kívánják fordítani.

E néhány dokumentum és intézmény felsorolása is mutatja, hogy Litvániában megszületett a nemzeti információs politika, és ami a legfontosabb, már jogi és pénzügyi téren is „izmosodik”. Még a szervezetben belüli koordináción kell javítani.

Az Európai Unió hatása

Az információpolitika újjászületése összefügg Litvánia politikai és gazdasági prioritásaival, elsősorban az EU és Litvánia kapcsolatainak fejlődési trendjeivel. Litvánia és az Európai Közösség közötti kapcsolat és együttműködés kezdete 1991. augusztus 27-ére tehető, amikor az EU hivatalosan elismerte Litvánia függetlenségét. 1995-ben Litvánia benyújtotta hivatalos tagfelvételi kérelmét, és ezután kérték fel, kezdjen 1999-ben tárgyalásokat az ún. jelölt országok második csoportjával. A legutóbbi tárgyalások 2000 elején kezdődtek, és 2002 végén fejeződtek be annak formális elismerésével egyetemben, hogy 2004-ben készek a tagság adta jogokat és kötelezettségeket elfogadni (*EC Regular Report on the Candidate Countries = Az EB jelölt országokról szóló rendszeres jelentése*, 2002. október 9.).

Litvánia számára a fő feladattervvel összefüggésben az alább fontos információ-politikai és stratégiai kérdések voltak napirenden 2001-ben:

- ☉ az információs társadalom fejlesztési tervének kidolgozása, amely támogatja az átlátható szolgáltatások és az elektronikus kereskedelem infrastruktúráját;
- ☉ egy, a kommunikációt szabályozó testület létrehozása;
- ☉ a tudósok részvételének biztosítása az EU kutatási és műszaki fejlesztési programjaiban (5. keretprogram, COST és EUREKA kezdeményezés).

- ☉ a szerzői jogi és a társjogokra is kiterjedő stratégia megvalósításának elkezdése stb.

Így tehát egyértelmű az EU-hoz való csatlakozási folyamat és a litván nemzeti információs politika újjáéledésének fellendülése közötti összefüggés. Már említettük, hogy a litván információs társadalom létrehozásának tervei összhangban állnak az EU politikai prioritásaival és akcióterveivel, mint az eEurope+, valamint a Northern e-Dimension, a baltikumi régió kezdeményezése.

A litván nemzeti információpolitika és a könyvtár- és tájékoztatástudomány

A litván információs infrastruktúra kialakításának első terveiben (1991-1995) a könyvtárakat a kulturális terület „idegen” intézményeinek, ennél fogva az állami kultúrpolitika tárgyának tekintették. Egyébként akkoriban a kulturális politika mint kimunkált elvek rendszere még nem is létezett. Bár a könyvtári törvényben (1995) a könyvtárakat kulturális, oktatási és tájékoztató intézményként írták le, a későbbi információs szerep nem különül el.

Napjainkban a litván könyvtárak még csak a *Kulturális politika* egyik fejezetében szerepelnek (a kormány 2001. május 14-én fogadta ezt el), de van egy lényeges különbség: a legújabb kultúrpolitikai célok között szerepel már többek között az információs társadalom fejlesztése is. A Kulturális Minisztériumhoz tartozó könyvtárak és múzeumok a fő nemzeti stratégia – az információs társadalom létrehozásának – elismert kulcsszereplői. A könyvtár a társadalomban a tudás és az információk összegyűjtését, megőrzését és szétszórását végző intézményként működik. Politikai és kormányzati szinten a litván könyvtári és tájékoztatási intézmények elméletileg már megalapozták a szerepüket a következő három területen:

- ☉ Hozzáférés biztosítása az információkhoz a széles nagyközönség számára (infrastruktúrával és információtartalommal);

- ⊗ oktatás (információs és az információtechnológiában való jártasságok, eLearning);
- ⊗ elektronikus közigazgatás (hozzáférés és szolgáltatások biztosítása).

Elméletileg megalapozott pozíciójuk akkor válik valószínűsítővé, ha a politika, a tervek és akciók következetesen kapcsolódnak egymáshoz, és megfelelő módon szervezett pénzügyi támogatást kapnak, valamint ha a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakma képes a kihívásokra és az új kötelezettségekre megfelelő választ adni. Az EU programok és finanszírozási lehetőségek kiaknázása – összekapcsolva a nemzetiekkel – az igazi színtere a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások fejlesztésének és bevezetésének az információs társadalomban.

A litván könyvtár- és tájékoztatástudomány és az EU-programok

Az utóbbi tíz év során van jó néhány példa arra, hogy litván közművelődési és felsőoktatási könyvtár, könyvtáros egyesület és/vagy oktatási intézmény részt vett valamelyik EU által finanszírozott programban (TEMPUS, a 4. Keretprogram könyvtári tematikai programja, az 5. Keretprogram Információs Társadalom Technológiája (IST) programja, a PHARE, a Leonardo da Vinci stb.). A helyzet azonban még közel sem kielégítő. Példának okáért a litván intézmények lehetőséget kaptak arra, hogy részt vegyenek az Európai Bizottság 5. Kutatási és Műszaki Fejlesztési keretprogramjában (1999-2002). A litván könyvtáros közösség sokat tanult az Információs Társadalom Technológiája (IST) program három projektjének pán-európai hálózatában való részvétele során:

- ⊗ A *Central and Eastern European Licensing Information Platform* (CELIP) célkitűzése az volt, hogy felhívja a közép- és kelet-európai országok figyelmét a licenckérdéseire, és felkészítse a könyvtárosokat a licenc-tárgyalásokra. A litván partner a Litván Könyvtáros Egyesület volt;

- ⊗ A *Public Libraries Mobilising Advanced Networks* (PULMAN) projektnek a célja a közművelődési könyvtárak teljesítményének fokozása az innovatív új szerepekben. Ez a kiválósági hálózat azért jött létre, hogy népszerűsítse a közművelődési könyvtárak fontos szerepét azoknak a kulcsfontosságú politikai döntéseknek a megvalósításában, amelyek elengedhetetlenek az elektronikus Európa (e-Europe) kialakításához. A litván partner itt a vilniusi egyetem könyvtár- és tájékoztatástudományi tanszéke;

- ⊗ A *Cultural Heritage Applications Network* (CULTIVATE-CEE) célul tűzte ki, hogy ráirányítsa a figyelmet a kulturális örökség felhasználásának fejlesztési és alkalmazási (IST) programjára a közép- és kelet-európai társult országokban, erősítse a programba való bekapcsolódást és a tartalmas részvételt, valamint létrehozza a kulturális örökség csomópontjainak pán-európai hálózatát. A litván partner a konzorciumban a vilniusi egyetem könyvtár- és tájékoztatástudományi tanszéke volt.

Ezen sikeres projektek mellett esetleg még egy-két, litván könyvtári partnerrel közösen beadott sikertelen pályázatot említhetünk, és akkor megkaptuk a teljes litván részvételt a négy éves programban. Valójában nem baj, hogy tisztában vagyunk az 5. Keretprogram bonyolultságával, és hogy az a kutatásra összpontosít, de a jövő horizontjának összefüggésében ez a mennyiség nem kielégítő. Különösen azért nem, mert több és/vagy új programok és finanszírozási lehetőségek nyílnak meg Litvánia EU-s csatlakozásának küszöbén (6. keretprogram, eContent, strukturális pénzalapok stb.). Az egyes könyvtáraknak a komplex európai kutatásban vagy a hálózati kezdeményezésekben való részvételét gátolja, hogy az intézményeknek nincsenek tapasztalataik a nemzetközi helyzetet és a versenyt illetően. Néha egyetlen könyvtár bekapcsolódását egyszerűen el sem fogadják, mert nemzeti hálózatokra és/vagy konzorciumokra van igény, s ezért javítani

kell az országon belüli együttműködést, felülemelkedve az intézményi és személyes érdekeken. A számos EU programban elért önrész és/vagy a nemzeti hozzájárulás biztosítása jelenti a másik jelentős akadályt a könyvtárak számára, hacsak nem számolnak eleve ezzel a nemzeti politikák és programok.

Következtetések

Litvániában a jelenlegi nemzeti információs politikát és törvényalkotást kifejezetten az Európai Unió irányelveinek és akcióterveinek hatása formálta. A könyvtári és információs intézmények az információs társadalom fejlesztésének stratégiájában és az ehhez kapcsolódó tervekben elismert szereplők, de az igazi elismerés majd akkor jön el, ha a könyvtár- és információtudomány majd kész és képes lesz reagálni a kihívásokra új szerep-modellek létrehozásával és fenntartásával. Ha az EU programokat és a finanszírozási lehetőségeket kiaknázzuk Litvániában – s ha ezt a nemzeti politika is támogatja –, akkor eljuthatunk az információhoz és információtechnológiához értő társadalom hosszú távú tervének megvalósításához és következetes fejlesztéséhez.

2. helyzetelemzés: Szlovénia

A nemzeti információs politika célok kitűzését és elérését jelenti az információ területén. Szükségességét meghatározza a technológia és a hálózatok fejlődésének sebessége, a költségeknek a lefaragása a tevékenységek és szolgáltatások jobb megszervezésével, az ún. „információszegények” és „információgazdagok” közötti szakadék szűkítésének szükségessége, a demokrácia biztosítása stb. Egy ország nemzeti információs politikáját az információs és kommunikációs technológia (ICT), a tömegtájékoztatás, a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások, a tu-

domány, az oktatás stb. fejlesztésének irányításával és befolyásolásával valósítja meg.

Nem lenne igazságos azt mondani, hogy Szlovéniának nincs hivatalos nemzeti információs politikája. Noha egyesek mondhatják, hogy nincs igazán jól megszervezve, és működése sem tökéletes, jelentős erőfeszítések történtek már az információk, az információs és kommunikációs technológia és az emberek közötti szakadék szűkítése érdekében számos területen (oktatás, tudomány és kutatás, egészségügy és a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások). Szlovéniában az információs politikát egyesek egyének egymástól teljesen független kezdeményezéseiként, míg mások gondosan megtervezett, államilag irányított politikaként értelmezik. Valójában a kettő keveréke. Van, aki a nyilvánosság előtt szóvá teszi (Pivec, 2000), hogy a nemzeti szintű állami politikát senki sem koordinálja, hogy széles szakadék tátong azon kormányzati szolgáltatások között, amelyek felismerik azt az igényt, hogy állampolgárokhoz közelebb kell vinni az információs és kommunikációs technológiát, és azok között, amelyek ezt nem érzékelik. Mások (Črešnar-Pergar, 2000) az ellenkezőjét vallják, nevezetesen azt, hogy a kormányzat gondosan megtervezett lépéseket tett már az ún. információs társadalom felé, legyen az a törvényhozás, egy külön minisztérium felállítása, közigazgatási és civil szolgáltatások gépesítése (e-government), az elektronikus kereskedelem támogatása vagy a fejlesztést szolgáló projektek és programok stb. A szó szerint már az Európai Unió küszöbén álló Szlovéniának az elmúlt néhány évben meg is kellett felelnie bizonyos külföldről érkező elvárásoknak, hogy az Európai Unióéhoz igazítsa a törvényalkotást és az általános légkört.

A nemzeti információs politika védelmezői mellett szólnak az alábbi tények, többek között:

1. az alkotmány 39. cikkelye, amely kimondja, hogy
„Szavatoljuk a gondolat, szólás és a nyilvános gyülekezés szabadságát, valamint a közvéle-

mény tájékoztatásának más formáit, és annak megfogalmazását. Mindenki szabadon választhat, fogadhat és terjeszthet híreket és a véleményeket. Mindenkinek joga van hozzáférni olyan közérdekű információkhoz, amelyek iránt jogosan érdeklődik, azokat az eseteket kivéve, amelyeket a törvény felsorol”;

2. az Információs Társadalom Minisztériuma, amelyet 2000-ben hoztak létre.

Ennek a tevékenységi köre összekapcsolódik az informatika megújításával és fejlesztésével, az információs rendszerekkel, főleg országos szinten, az információs technológia fejlesztésével, az elektronikus kereskedelemmel és a távközléssel. Ez az információs infrastruktúra és az információs társadalom fejlesztését, a piac liberalizálását, új technológiák bevezetését és az állampolgárokhoz való közelítést jelenti, amibe beleértjük a gazdaságot, a kormányzást, a tudományt, az oktatást és a szórakozást is. Ennek elérése érdekében az ún. társadalmi és jogi környezetet, amelyek ezeket a tevékenységeket meghatározzák, támogatni kell.

3. A törvényhozás (az elmúlt 5 évben született törvények, rendeletek stb.)
- A távközlési törvény (1997), amely liberalizálja az addig meglehetősen monopolizált területet;
 - Az elektronikus kereskedelemről és az elektronikus aláírásról szóló törvény;
 - A könyvtári és információs törvény (2001);
 - A szerzői jogról, ipari tulajdonról, személyes adatvédelemről, a fogyasztók jogairól stb. szóló törvények.
4. A parlamenti információs rendszer (<http://www.gov.si>), amely információkat nyújt a parlamenti, a kormányzati és az egyes minisztériumokban folyó munkáról, és nyilvános hozzáférést biztosít ezek eredményeihez. Bárki hozzáférhet bármelyik törvényhez, rende-

lethez, akár előkészítés alatt van, akár hatályba lépett már, és a parlamenti vitákhoz is.

5. A 2000-ben az Európai Unióval folytatott tárgyalások során már lezárt információpolitikai fejezet.

Említhetünk néhány szűkebb szakterületi tevékenységet is:

1. Az egészségügyi szolgálat
- Elsők között kell említenünk a központosított országos egészségügyi információs rendszer bevezetését 2000-ben:
- a chip-kártya váltotta fel az állampolgárok régi papírfüzetét, az ún. „egészségügyi könyvet”;
 - ez tartalmazza mindazokat az információkat, amelyekre az orvosoknak, nővéreknek vagy gyógyszerészeknek szükségük lehet, és ki-ki csak a számára szükséges információkhoz férhet hozzá, így nem sérül a magántitok.
2. Az oktatás
- Az „Információs és kommunikációs technológia a szlovén iskolákban” projekt (1994-2000)
- Ez a hat éves projekt azt tűzte ki célul, hogy ellátja az általános és középiskolákat információs és kommunikációs technológiával és oktatást biztosít, valamint felkészíti a tanárokat, hogy a diákok körében jobb számítógépes és információs jártasságot alakíthassanak ki. Ezen kívül hálózatkiépítésre is sor került a számítógépes kommunikáció elősegítése érdekében.
- Az e-iskolák és e-pontok projektje
- Az első projekt célja, hogy bevigye az iskolákba, elsősorban a tantervbe az internetet. Az e-pontok (e-kávéházak, e-kioszkok stb.) az internetet a mindennapi élet részévé teszik. 2002 decemberében 200 ilyen működött.

3. Tudományos munka és kutatás

Korábban két minisztérium volt a felelőse ennek a területnek: az Oktatási és Sport Minisztérium, valamint a Tudományos és Műszaki Minisztérium. A második már nem létezik, két minisztérium lett belőle. A mai helyzet ezért egy kicsit eltér ettől: a műszaki részt az Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium, valamint a Gazdasági Minisztérium vette át.

E minisztériumok szervezésében már több éve futnak az információs infrastruktúra és az információkhoz való hozzáférés támogatását, fejlesztését célzó projektek, köztük azok is, amelyeket Seljak említ (2000):

- Az *ARNES* (Academic and Research Network of Slovenia) országos szinten finanszírozott hálózat, amely oktatási, kutatási és kulturális intézményeket kapcsol össze Szlovéniában. Nem lehet eltekinteni a finanszírozási problémáktól, de a hálózat létezik, megvan és működik.

- A *COBISS* (Co-operative Online Bibliographic System and Services) egységes rendszer, amely több mint 230 szlovéniai könyvtárat kapcsol össze, és segíti a könyvtári munkafolyamatokat a katalogizálástól a kölcsönzésig bezárólag, és ugyanakkor szlovén központi katalógusként is funkcionál. Néhány a központosításból adódó hiba és nézetkülönbség ellenére (például ki használhatja/kinek kéne használnia a katalogizálási funkciót), és persze a finanszírozási problémáktól eltekintve a *COBISS* sikeresnek bizonyult, és széles körben használják mind a könyvtári-tájékoztatósi intézmények, mind az olvasók.

- ☉ A *SICRIS* (Slovenian Current Research Information System) Szlovénia kutatási információs rendszere. Az elv a nemzeti kutatás jobb átláthatósága, a külföldi kutatásokkal folytatott együttműködés, valamint a felsőoktatás és az üzleti szféra erősebb kapcsolata.

A rendszer információkat nyújt a kutatóintézetekről, a kutatókról és projektekről, és rendszeresen frissítik.

A könyvtári-tájékoztatói intézmények

A nemzeti információs politika többek között olyan munkaeszköz is, amely garantálja a lehető legjobb könyvtári és információs intézményi hálózatot az országon belül (Filo, 1992). A közművelődési könyvtárak talán az utolsó pontot jelentik, ahol mindenki számára biztosítva van az Internethez való szabad hozzáférés, így segítve az „információszegények” és „információgazdagok” közti szakadék szűkítését. 2001-ben, hosszú viták után végre megszületett az új könyvtári és információs törvény. A közintézményekről is megszületett a törvény 2002-ben.

A kérdés az, hányan foglalkoznak hivatásszerűen információkkal Szlovéniában. Tudjuk, hogy körülbelül 2000-2500 a könyvtárosok száma, mivel a könyvtárosok egyesületének létszáma nagyjából ennyi szokott lenni. A Nemzeti és Egyetemi Könyvtár országos könyvtári-módszertani tanácsadó szolgálatának adatai szerint (ők foglalkoznak könyvtár-statisztikával) a könyvtárban dolgozók száma így festett 2000-ben: közkönyvtárban 643 (ez 626-ra csökkent 2001-ben), szakkönyvtárban 155, felsőoktatási könyvtárban 127, a nemzeti könyvtárban 89 dolgozik, ami összesen 1014 képzett könyvtárost tesz ki (az iskolai könyvtárosok ebben nem szerepelnek). A számok magukért beszélnek: a szakmának erősítésre van szüksége ahhoz, ha az információs társadalom célkitűzéseit el akarja érni. Hogy még jobban érzékeltessük, hogy milyen széles körben van igény erre a szakmára, nézzünk néhány további statisztikai adatot. Ha összevetjük a informatika területén szükséges és a tényleges dolgozók számát 2000-ben, azt látjuk, hogy az arány 13,1 : 1 (Rozman, 2002).

Következtetések

Sokat tettünk, de még mindig sok a teendő, különösen országos szinten. Az állam nem biztosít elegendő támogatást, adócsökkentést stb. az új technológiák és újítások támogatásához. A piac még nem teljesen nyitott: hiányoznak a szükséges jogszabályok, de Szlovéniát felkérték, hogy csatlakozzék az Európai Unióhoz a következő körben, ami már maga is egy nagy lehetőség.

3. helyzetelemzés: Egyesült Királyság

Társadalmi háttér

Az Egyesült Királyság régi, bár nem alapító tagja az Európai Uniónak, annak elődjéhez, az Európai Gazdasági Közösséghez 1973-ban csatlakozott. Az euró-zónának sem tagja még, erősen „euró-szkeptikus” tendenciák jellemzik, és általában az Európai Unió bővítését és kiszélesítését, mintsem mélyebb integrációját pártolja.

A közel 60 milliós lakosságból becslések szerint 110 ezren dolgoznak könyvtári-tájékoztatói intézményekben, nyilvántartó központokban és levéltárakban; ha szélesebben értelmezzük az információs szakember elnevezést – alapjában mindenkit ideértve, akik információkezeléssel foglalkozik – számuk eléri a 450 ezret.

Van-e az Egyesült Királyságnak információs politikája?

Az Egyesült Királyságnak nincs és sohasem volt nemzeti információs politikája. A kormányzat alig mutatja jelét, hogy szükségesnek tartana egy ilyen politikát, noha sokan – intézmények is – szorgalmazták már annak szükségességét. A központi információs politika hiánya megfelel egy olyan ország hagyományainak, amelynek nincsen írott al-

kotmánya, alaptörvénye (Bill of Rights), jogi rendszere pedig nagy mértékben a pragmatikus eseti jogra támaszkodik.

A könyvtári-tájékoztatói szakma szerepe

A könyvtári-tájékoztatói szakmai szervezetek voltak a szószólói a nemzeti információs politika szükségessége hangoztatásának. Kezdve a (néhai) könyvtári-tájékoztatói bizottsággal (Library and Information Commission, LIC), amely 1997-ben jelentést tett közzé *Egy országos információs politika felé* (Towards a National Information Policy) címmel, három kérdéskört hangsúlyozva:

- ☉ az összekapcsolást – egyetemes hozzáférés biztosítását az emberi tudás eredményeihez;
- ☉ a tartalmat – digitális könyvtár létrehozását az Egyesült Királyság kulturális és innovációs szellemi örökségére támaszkodva;
- ☉ a hozzáértést – az egyének és intézmények felkészítését teljes értékű szerepük betöltésére a tudás és információ társadalmában.

A könyvtári-tájékoztatói bizottság (LIC) utódja, a Resource, amely országos intézményként a könyvtárak, levéltárak és múzeumok munkáját hangolja össze, jelenleg a WILIP (Wider Information and Library Issues Project = Szélesebb körű információs és könyvtári témák projektje) programot hajtja végre. AWILIP konzultációkon a könyvtárügy valamennyi részét érintő kérdésekkel foglalkozik, beleértve az oktatást, az egészségügyet, a munkahelyi, sőt a börtönkönyvtárakat is, valamint a könyvkereskedelmet és az internetes információszolgáltatókat. A cél a nemzeti információs politika keretrendszerének felvázolása jóval szélesebb kontextusban, mint a könyvtári intézményrendszer, amelyet gyakran az információs politika központi kérdésének vélnék.

A nemzeti információs politika szükségességének hirdetésében a könyvtári-tájékoztatói dolgozók

szakmai testülete, a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) vette át a vezető szerepet. Azokat a korábbi kezdeményezéseket folytatja, amelyeket a könyvtáros egyesület (Library Association), a CILIP elődje, különösen a *National Policy Advisory Group*ja végzett el. A csoport 2001 végén jelentést készített a jelenlegi helyzetről, az információs politika fejlesztésének világ-méretű vizsgálatára támaszkodva.

Nemzeti információs kezdeményezések

Bár nem rendelkezünk információs politikával, számos országos méretű kezdeményezés született, amelyeket a Blair-kormány 1998. évi *Információs korunk (Our Information Age)* című dokumentuma is megerősített. Ez felvázolta, mit tesz majd a kormány azért, hogy a nép profitáljon az információ korának előnyeiből. Ezek az alábbiakat tartalmazzák:

- ☉ *e-közigazgatás (e-government)*. Egy 1999-ben készült, a közigazgatás korszerűsítését tárgyaló dokumentum (*Modernising Government*) számos ambiciózus kötelezettséget vállalt a közigazgatási információk és szolgáltatások elektronikus biztosítása tekintetében. Az egyes minisztériumok „információs kor bajnokai” tevékenységüket a kabinetiroda „rendkívüli meghatalmazott miniszter”-ének („e-envoy”) vezetésével hangolná össze. Az előrehaladás nem zökkenőmentes: sikeres az információhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, különösen az Egyesült Királyság on-line portálja tekintetében, de arról a célról lemondtak, hogy 2005-ig az összes szolgáltatást on-line biztosítsák.
- ☉ *Egészségügyi szolgálat*. Az egészségügyi információkhoz és szolgáltatásokhoz való nyilvános hozzáférést olyan intézmények biztosítják, mint az NHS (National Health Service) Direct Online, amely az egészségügyi témákban ad felvilágosítást, és a National Electronic Library for Health (Nemzeti Egészségügyi Elektronikus Könyvtár);

- ☉ *Oktatás és képzés*. Az Országos Tanulási Hálózat (National Grid for Learning) on-line tananyagokat biztosít az iskolák tanulói számára, a Learndirect szakképzési és továbbképzési lehetőséget kínál, a Resource Network pedig a továbbképzéshez és a felnőttoktatás céljára állít össze és szolgáltat témakörök szerint csoportosított oktatási segédleteket és irodalomjegyzékeket.
- ☉ *People's Network*. Az egész életen át tartó tanulás számára biztosít anyagokat a közkönyvtárak bevonásával: ez a közkönyvtáraknak az internetbe és az Országos Tanulási Hálózatba (*National Grid for Learning*) való bekapcsolását, a tartalom-előállítását és a könyvtári személyzet képzését foglalja magába.

Számos minisztérium és ügynökség vezető szerepet visz ezekben a kezdeményezésekben, köztük a Kulturális, Média- és Sportminisztérium, a Kabinetiroda, a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium, az Oktatási és Szakképzési Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és a felsőoktatási Közös Információs Szolgáltatások Tanácsa (Joint Information Services Council, JISC). Az ellenőrző funkciót ellátó testület hiánya még nem jelenti azt, hogy ne törekednének integrált politikára. A kompatibilitás és az integráció az olyan „alulról jövő” kezdeményezések révén jött létre, mint

- ☉ az e-kormányzat csereszabatosági keretprogramja, amely műszaki és metaadat-szabványok együttese, amelyeket minden közigazgatási szervnek be kell tartania.
- ☉ a Közös Információs Környezet (Common Information Environment), melyet a felsőoktatási Közös Információs Szolgáltatások Tanácsa (JISC) fejlesztett ki együttműködve több közszolgálati és magántestülettel, köztük az egészségügyi szolgálatokkal és a British Library-vel. Ennek célja az, hogy számtalan forrásból biztosítson „hézagmentes” információkeresést csereszabatos alapon, nemzetközi szabványok, protokollok és metaadat-formátumok használata révén.

Az Egyesült Királyság helyzete

A CILIP megbízásából az Egyesült Királyság információpolitikai helyzetéről készített összehasonlítás arra a következtetésre jutott, hogy „sok tekintetben az Egyesült Királyság helyzete a fejlett országokra jellemző.” Több ponton, így a tartalomkészítés és -szolgáltatás terén, vitathatatlanul vezet a többi ország előtt. Más területeken, mint például az információ szabadsága, a fogyatékkal élők és a kisebbségi nyelveken beszélők ellátása, le van maradva. *„Általában véve úgy látszik, hogy a kezdeményezések eleinte a szükséges IT-infrastruktúra fejlesztésére és a hozzá kapcsolódó számítógép-használatban való jártasságra, valamint digitális tartalom-előállításra összpontosítottak.”* A harmadik összetevőt, az információs jártasságnak a lakosság szélesebb körében végzett fejlesztését, viszonylag elhanyagolták. Amint a könyvtáros-egyesület egyik bizottságának jelentése megfogalmazta: *„Még mindig fennáll annak a veszélye, hogy túl nagy hangsúlyt kap az emberek technológiahasználata, és nem foglalkoznak azzal, hogy azt munkaeszközként tudják használni a számukra szükséges információk megkeresésére és értékelésére.”*

Európai hatások

A saját nemzeti információs politika híján az EU-programok és kezdeményezések befolyásolják az egyéni összetevők fejlődését, ami egy ilyen politikát eredményezhet a jövőben. Nehéz világos következtetésekre jutni, mivel az ilyen hatás gyakran közvetett. Az európai jogalkotás különböző elemei hatást gyakoroltak az Egyesült Királyság információs politikájának alakítására; ezek

☉ Az emberi jogok európai egyezménye, amelyet az Egyesült Királyság az Emberi jogok törvényébe (Human Rights Act, 1998) foglalt bele, tartalmazza az információk és eszmék fogadásának és megosztásának szabadságát (10. cikkely), és

viszont: a magánszférához való jogot (8. cikkely);

☉ az EU több szerzői jogi és a szellemi tulajdonra vonatkozó irányelve, leginkább a legutóbbi szerzői jogi irányelv.

Az egyes könyvtárak, különösen a közművelődési és oktatási könyvtárak, továbbá az egyetemi könyvtári és tájékoztatási tanszékek számos EU által támogatott programban vettek részt, ideértve a közművelődési könyvtárak PULMAN és PUBLICA programját, a TEMPUS-t, a SOCRATES-t és az oktatást támogató Leonardo-t, az Információs Társadalom Technológiája (IST) programot, az e-Content programot, számos kulturális programot és projektet, az IST Keretprogram kutatási projektjei, továbbá az Egyesült Királyság gazdaságilag elmaradott részeit strukturális finanszírozással segítő projektjeit. Ezek az egyedi erőfeszítések inkább csak példaként és modellként hatottak a rendszerek és szolgáltatások fejlődésére, és nem voltak közvetlen befolyással a nemzeti információs politika alakulására.

Összegzés

Az Egyesült Királyság jelenleg nem rendelkezik információs politikával, de már alakulóban van: a kompatibilitásra és közös munkavégzésre törekvő egyedi kezdeményezések nyomán jön létre komolyabb központi irányítás nélkül. Inkább a tartalom-előállításra és a műszaki infrastruktúrán van a hangsúly, nem a széles körű információs jártasságon. Az Európai Unió hatása közvetett jellegű: a törvényhozás és a minta-projektek révén érvényesül.

Köszönetnyilvánítás

Hasznos észrevételeket tett *Chris Batt* (Resource), *Tim Owen* és *Rosalind Johnson* (CILIP), de az értelmezés teljes egészében a szerző munkája.

Hivatkozások

1. helyzetelemzés: Litvánia

Coordination of Information Society Development Processes in Lithuania. In: Baltic IT and T Review, No 1 (24) p. 7–9.

Glosiene A.: *Bibliotekos informacijos politikos kontekste* In: Informacijos moksiai, No 15, 2000. (összefoglaló angol nyelven) a <http://www.leydikla.vu.lt/netleid/inf-mok/15/str2.html> címen (2003. január 20.)

Az Information Society Development Committee under the Government of the Republic of Lithuania weboldal: <http://www.ivpk.lt/main.php?cat=4&gr=3> (2003. január 20.)

EU 5FP IST projects database: <http://www.cordis.lu/ist/projects/projects.htm> (2003. január 20.)

EU-Lithuania relations. Az Európai Bizottság Litvániai Delegációjának weblapja http://www.eudel.lt/en/eu_and_country/agreements.htm (2003. január 20.)

The Ministry of Culture of the Republic of Lithuania weboldal volt a litván könyvtári rendszer leírásának és a kulturpolitikai irányelvek egyik forrása (angol és litván nyelven: http://www.muza.lt/bibliotekos/index_en.html 2003. január 24.)

Niegard, H.: *National information Policy / National IT Strategies – A survey.* (<http://www.ifla.org/VII/s8/proj/nipstrat.htm> 2003. január 21.)

2. helyzetelemzés: Szlovénia

Črešnar-Pergar, Nevenka (2000): Republika Slovenija v informacijski družbi. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, dr avni zbor RS. pp. 14–16.

Filo, Breda (1992): *Informacijska politika.* Knjižnica, vol. 36, no. 2, pp. 9–27.

A Ministrstvo za informacijsko družbo (Információs Társadalom Minisztériuma) weboldal (2002. január)

Rozman, Ivan (2000): Potrebe po kadrih s področjainformatike v informacijski družbi. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, državni zbor RS. pp 120–122.

Pivec, Franci (2000): *Modra knjiga Slovenija kot informacijska družba. Na okrogli mizi v Mariboru.* Uporabna informatika, vol.8. no.2. pp. 118–119.

Seljak, Toma (2000): Instrumenti informacijske politike Ministrstva za znanost in tehnologijo. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, državni zbor RS. pp 147–149.

3. helyzetelemzés : Egyesült Királyság

Report of the Policy Advisory Group on a National Information Policy (elérhető a http://www.la-hq.org.uk/directory/prof_issues/nip.html címen)

Muir, A. – Oppenheim, C.: National information policy developments worldwide. IV, copyright, freedom of information, and data protection, *Journal of Information Science*, 2002, 28 (6), 467–482 [és benne hivatkozásokkal nemzeti információs politikák összehasonlításával foglalkozó tanulmányokra]

A *CILIP weboldalán* jó néhány esettanulmány olvasható az Egyesült Királyságban folyó és az Európai Unió által finanszírozott kezdeményezésekről (www.cilip.org)

